

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - પ્રથમખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૨

(સમય : બપોરે ૨ થી ૫)

રવિવાર, ૪ માર્ચ, ૨૦૧૮

કુલ ગુણ : ૧૦૦

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

વિભાગ - ૧ : 'બ્રહ્મવિદ્યાના અમૂલ્ય ગ્રંથો' તૃતીય આવૃત્તિ, જૂન - ૨૦૧૩

પ્ર.૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓)
નિશાની કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની નિશાની
કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

- (૧) ૧, ૨ (૨.૬.૩/૫૭) (૨) ૧, ૪ (૨.૪.૨/૩૮-૪૦)
(૩) ૧, ૨ (૩.૬.૩/૧૦૪) (૪) ૧, ૨ (૩.૭.૫/૧૩૦)

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહીં.

૧. મ. ૨૧ પ્રમાણે સર્વે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત અને જીવના કલ્યાણને અર્થે કઈ વાત છે ? (૨.૨/૨૦)
જ. ગઢડા મ. ૨૧ પ્રમાણે સર્વે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત અને જીવના કલ્યાણને અર્થે એટલી જ વાત છે જે, 'આ સર્વે
જગત છે તેના કર્તા તો એક ભગવાન છે.'
૨. ભારતીય ઋષિઓએ સર્વોચ્ચ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ માટે ક્યારેય શેને પ્રાધાન્ય આપ્યું નથી ? (૧.૧/૪)
જ. ભારતીય ઋષિઓએ સર્વોચ્ચ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ માટે ક્યારેય ભૌતિક વિદ્યાને પ્રાધાન્ય આપ્યું નથી.
૩. પડછાયાના દૃષ્ટાંતે સ્વામી શું સમજાવે છે ? (૩.૭.૧/૧૧૪-૧૧૫)
જ. પડછાયાને પુગાય નહીં તેમ વિષયનો પાર આવે તેમ નથી. માટે જ્ઞાન થાય ત્યારે સુખ થાય છે.
૪. મ. ૩૩માં હરજી ઠક્કરે કયો પ્રશ્ન પૂછ્યો છે ? (૨.૭.૩/૬૩)
જ. એ નિષ્કામ વર્તમાન શે ઉપાયે કરીને અતિશય દૃઢ થાય ?
૫. વધેલા એક શેર મઠ રામદાસ સ્વામીની ઈચ્છાથી સ્વામી જમી ગયા ત્યારે રામદાસ સ્વામીએ શું કહ્યું ?
જ. સાધુરામ ! રોજ આટલી ભૂખ વેઠો છો ? (૩.૬.૨/૮૦)
૬. સ્વામીની વાતોના ગૃહસ્થ સંપાદકોનાં નામ લખો. (૩.૨/૭૭)
જ. શ્રી હરિશંકરભાઈ રાવળ, સદાશંકરભાઈ અમરજી, લલિયા ઠક્કર નારાયણ પ્રધાન સ્વામીની વાતોના ગ્રંથના
ગૃહસ્થ સંપાદકો છે.

પ્ર.૩ પ્રમાણ પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : કૌંસમાં આપેલ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ ન લખ્યો હોય તો પણ ગુણ આપવો.

૧. "આ જે વાત છે તે મારી દીઠેલ છે. ને મારા અનુભવે કરીને પણ મેં સિદ્ધ કરી છે..." (૨.૪.૨/૨૮)
જ. શ્રીજીમહારાજ : બ્રહ્મવિદ્યાના યથાર્થ જ્ઞાતા અને અનુભવી (૨૬)
૨. પોતાનો અવગુણ ન સૂઝે એ જ મોહનું રૂપ છે. - મ. ૫૩ (૨.૭.૪/૬૪)
જ. મૌલિક વ્યાખ્યાઓ (મૌલિક અર્થઘટનો, વ્યાખ્યાઓ તથા સૂત્રાત્મક ઉપદેશ) (૬૩)

૩. આત્મા વા અરે દ્રષ્ટવ્યઃ શ્રોતવ્યો મન્તવ્યો નિદિધ્યાસિતવ્યઃ। (૧.૩/૧૧)
- જ. બ્રહ્મવિદ્યાની મહત્તા અને આવશ્યકતા (૫)
૪. આ સાધુને અક્ષર જાણવા. (૩.૬.૧/૮૬)
- જ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી : સાક્ષાત્ અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર (૮૪)
૫. “ઉપરથી ભગવું, પણ જીવ ક્યાં ભગવો છે ? એવું હોય તે પણ જોવું.” (૩.૬.૩/૧૦૮)
- જ. સ્વામીના સ્પષ્ટવક્તાપણાનો નિર્દેશ કરતી કેટલીક વાતો (૧૦૭)
૬. “સર્વ કરતાં ઉપાસના સમજવી એ મોટું સાધન છે.” (૩.૭.૨/૧૨૦)
- જ. અનેક વચનામૃતોના સારરૂપે કરેલી વાતો (‘સ્વામીની વાતો એટલે ‘વચનામૃત’નું ઉત્તમ ભાષ્ય) (૧૧૮)
- પ્ર.૪ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (પંદરેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. શ્રીજીમહારાજનું કલ્યાણકારી જીવન (૨.૫.૧/૪૨-૪૩) અધ્યાત્મવિષયક ઉપદેશ આપવામાં પણ પ્રાયઃ કંચન, કામિની કે કીર્તિની પ્રાપ્તિનો સ્વાર્થ છુપાયેલો હોય છે, પરંતુ શ્રીજીમહારાજે આપેલા ઉપદેશમાં લૌકિક કોઈ સ્વાર્થ નથી. તેમનું પ્રાગટ્ય જ અનંત જીવોના આત્યંતિક કલ્યાણાર્થે હતું. વચ. જે. ૫ માં કહે છે : “અમે આ સંત સહિત જીવોના કલ્યાણના અર્થે પ્રગટ થયા છીએ.” વળી, તેઓ પોતાના પ્રાગટ્યનો સ્પષ્ટ હેતુ જણાવતાં કહે છે : “મેરા યહ અવતાર હૈ સો જીવોકું બ્રહ્મરૂપ કરકે આત્યંતિક મુક્તિ દેને કે વાસ્તે અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ જો હમ વહ મનુષ્ય જૈસા બન્યા હું.” જીવોના આત્યંતિક કલ્યાણ માટે જ તેમણે સંસારનો ત્યાગ કરીને વનવિચરણ કર્યું. એમને પોતાને વનમાં રહેવાની સહજ રુચિ હોવા છતાં તેઓ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને અર્થે લાખો માણસના ભીડમાં રહ્યા છે. (વચ. અં. ૨૧) મહારાજે ભક્તો-મુમુક્ષુઓને અર્થે પોતાની આ સ્વાભાવિક રુચિ જ બદલી નથી, પણ પોતાનું સમગ્ર જીવન સમર્પણ કર્યું છે. તેઓ વચ. કા. ૬માં કહે છે : “અમે તે જે મન, કર્મ, વચને પરમેશ્વરના ભક્ત છે તેને અર્થે અમારો દેહ પણ શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરી રાખ્યો છે... અમે જે આ દેહ રાખીએ છીએ તે પણ સત્સંગીને અર્થે જ રાખીએ છીએ, પણ બીજો કોઈ દેહ રાખ્યાનો અર્થ નથી.” મહારાજે સત્સંગીને અર્થે દેહ રાખ્યો, દેહ તેમને કૃષ્ણાર્પણ કર્યો એટલું જ નહિ, પણ તેમનું દુઃખ પોતે માગી લીધું છે. તેઓ વચ. પ્ર. ૭૦ અને વચ. જે. ૫માં કહે છે : “અમે રામાનંદ સ્વામી પાસે માગી લીધું છે જે, તમારા સત્સંગી હોય તેને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય તો તે મને એક એક રૂંવાડે કોટિ કોટિ વીંછીનું દુઃખ થાઓ; પણ તમારા સત્સંગીને તે થાઓ નહિ. અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય તે રામપત્તર મને આવે પણ તમારા સત્સંગી અન્નવસ્ત્રે કરીને દુઃખી ન થાય, એ બે વર મને આપો.” ભક્તનાં દુઃખ નિવારવા પોતાને રૂંવાડે રૂંવાડે કોટિ કોટિ વીંછીનું દુઃખ સહન કરવા જે મહારાજ તૈયાર હોય, તેમને આશ્રિતો પાસેથી કયો સ્વાર્થ હોય ? જેમનું આ પૃથ્વી ઉપર આવવું, મનુષ્ય જેવા થવું, વનમાં વિચરવું, લાખોના ભીડમાં રહેવું, જીવન કૃષ્ણાર્પણ કરવું, ભક્તોનું દુઃખ માગી લેવું, અન્નવસ્ત્રાદિક અંગીકાર કરવું, આ બધું જ જીવોના રૂડાને અર્થે કલ્યાણને અર્થે હોય, તો પછી તેમણે જે જે વાતો કરી છે તે પણ જીવોના કેવળ કલ્યાણને અર્થે જ હોય. અથવા

૨. પ્રામાણિક સંપાદકવૃંદ અને મુક્તાનંદ સ્વામી (૨.૬.૨/૫૨-૫૪)

- જ. પ્રામાણિક સંપાદકવૃંદ : સૌ આશ્રિત જનોની વિનંતીને લીધે સૌને આ સદુપદેશ કાયમ માટે ઉપયોગી બને, તે માટે તેને ગ્રંથસ્થ કરવા માટે મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી તથા શુકમુનિ આ ચાર સમર્થ સંતોને આજ્ઞા કરી હતી. આ સંતોને મહારાજે સંપ્રદાયમાં અગ્રેસર સદ્ગુરુપદે સ્થાપ્યા હતા. મુક્તાનંદ સ્વામીની શુદ્ધ મુમુક્ષુતા, ભગવાનને પામવાની ઝંખના, આજ્ઞા પાળવાની તત્પરતા, નિર્ભેળ સાધુતા અને જ્ઞાનની ઉચ્ચ સ્થિતિથી આપણે સૌ વાકેફ છીએ. મહારાજ આદર્શ સાધુ તરીકેના ઉદાહરણમાં તેમને અવારનવાર યાદ કરતા. ગોપાળાનંદ સ્વામી અષ્ટાંગયોગસિદ્ધ યોગીરાજ હોવાથી વિસ્મૃત અર્થોને યોગબળથી સ્મૃતિમાં લાવવા શક્તિમાન હતા. તેમને મહારાજે બંને દેશના ત્યાગીઓને સ્વધર્મમાં વર્તાવવાની અને ત્યાગીઓને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાની આજ્ઞા કરી હતી. નિત્યાનંદ સ્વામી અતિશય વિદ્વાન હોવાથી સમસ્ત શાસ્ત્રાર્થને જાણતા હતા અને સંપ્રદાય સામેના વાદીઓને પરાજિત કરવામાં પ્રવીણ હતા. શ્રીજીમહારાજની સન્નિધિમાં વેદ, વેદાંત અને પુરાણાદિકના વક્તા તરીકે તેઓ સર્વદા વરાયેલા હતા. શુકાનંદ

સ્વામી શ્રીજીમહારાજના પત્રલેખનનું કાર્ય કરતા અને પડછાયાની જેમ હંમેશા એમની સન્નિધિમાં રહીને આજ્ઞાને અનુસરનારા હતા. આ સંપાદક સંતો કાંઈ વેતન લઈને સંપાદન કરનારા માણસો ન હતા, પરંતુ શ્રીજીમહારાજને સમર્પિત સંતો હતા, કે જેમણે કેવળ મહારાજને જ પ્રસન્ન કરવા માટે પોતાના સમગ્ર જીવનમાં એમની આજ્ઞા અનુસાર જ વર્તવાનો પ્રામાણિક પુરુષાર્થ કર્યો હતો. તેમણે જગતનાં માન-મોટપ કે સત્તા-સંપત્તિ-કીર્તિનો તો ત્યાગ કરીને મહારાજનાં ચરણોમાં જીવન હોમી દીધું હતું. તેથી તેમને આ સંપાદનકાર્યમાં પોતાની કોઈ મહત્તા વધારવાનો કે અન્ય કોઈ સ્વાર્થ ન હતો કે જેને લીધે સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ ખોટું કરવા પ્રેરાતી હોય છે. તેમણે આ સંપાદનકાર્યમાં લૌકિક કોઈ પણ અપેક્ષા વગર નિઃસ્વાર્થ અને શુદ્ધ ભાવનાથી કેવળ પોતાના ઇષ્ટદેવ એવા મહારાજને જ રાજી કરવા માટે, તેમજ પોતાના અને અન્યના કલ્યાણાર્થે કરેલું છે. તેઓએ મહારાજને પોતાના ઇષ્ટદેવ માનીને તેમની ભક્તિ-ઉપાસના જીવનભર કરી છે. તેથી તેઓ પોતાના ઇષ્ટદેવને ન ગમે તેવું મન-કર્મ-વચને કોઈ અઘટિત કાર્ય ક્યારેય, ક્યાંય પણ ન કરે તે સ્વાભાવિક છે. મહારાજ સર્વજ્ઞ છે, અંતર્યામી છે, અમારી સાથે જ છે, બધાં જ જુએ છે, જાણે છે, એવા જાણપણા અને અનુસંધાન સાથે વર્તનારા આ પરમહંસોનું સમગ્ર જીવન જ અતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રામાણિકતાથી પૂર્ણ હતું. કદી પણ મહારાજની સાથે છળ-કપટ કે દગા-પ્રપંચના ખેલ રચીને પોતાને ગમતું કંઈ પણ કરવા સ્વપ્નમાંય ન વિચારે તેવા આ પ્રામાણિક, નિષ્ઠાવાન અને પોતાની જવાબદારીથી સંપૂર્ણ સભાન પરમહંસો હતા. એવું એમનાં સમગ્ર જીવન અને વચનામૃતોમાં તેમણે પૂછેલા પ્રશ્નોના અભ્યાસ પરથી જણાયા વગર રહેતું નથી.

મુક્તાનંદ સ્વામી : “ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને પ્રાણ તથા જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તથા સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ શરીર એ સર્વ થકી જીવનું સ્વરૂપ ન્યારું છે. એ સત્સંગમાંથી સાંભળીને દૃઢ નિશ્ચય કર્યો છે તોય પણ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણાદિક ભેગો ભળીને સુખરૂપ એવો જે જીવાત્મા તે પરમાત્માનું ભજનસ્મરણ કરતો થકો સંકલ્પને યોગે કરીને દુઃખિયો કેમ થઈ જાય છે ?” (વચ.પ્ર. ૫૬) “કામ, ક્રોધ, લોભ તથા ભય એમને યોગે કરીને પણ ધીરજ ડગે નહિ તેનો શો ઉપાય છે ? (વચ.પ્ર.૬૧)

૩. અન્ય વાતો કરતાં “સ્વામીની વાતો” ની વિલક્ષણતા : વિષયવસ્તુની દૃષ્ટિએ વિલક્ષણતા

(૩.૭.૧/૧૧૧-૧૧૨) સ્વામીની વાતોમાં નિરૂપિત વિષયવસ્તુની દૃષ્ટિએ, અન્ય વાતો કરતાં એની આગવી વિલક્ષણતા નજરે ચડે છે. અન્ય પરમહંસોની વાતોમાં વિશેષ કરીને તો શ્રીજીમહારાજનાં લીલા-ચરિત્રોના પ્રસંગો તથા મહારાજે કરેલા પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ નોંધાયેલો છે. સંપ્રદાયના કોઈ પણ આશ્રિત સંત-હરિભક્તની વ્યક્તિગત પુષ્ટિ માટે આ ગ્રંથો જરૂર ઉપયોગી છે, મુમુક્ષુને માટે પોતાના ઇષ્ટદેવનાં ચરિત્રોનું વાંચન, મનન અને સ્મરણ આવશ્યક છે. એટલે સંપ્રદાયમાં આ ગ્રંથોની મહત્તા તો છે જ, તેમ છતાં એટલું તો સ્પષ્ટ જ છે કે શ્રીજીમહારાજનો હૃદયગત અભિપ્રાય અને સિદ્ધાંત, શુદ્ધ ઉપાસના અને સ્વરૂપનિષ્ઠા તેમજ સાધનાનું સ્પષ્ટચિત્ર જેવું સ્વામીની વાતોમાં જોવા મળે છે, એવું અન્ય કોઈની વાતોમાં જોવા મળતું નથી. જોકે ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતોમાં સિદ્ધાંત અને ઉપાસનાની વાતો જરૂર છે, તેમ છતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતોની તોલે તો ન જ આવે. વળી, સ્વભાવ, દોષો, પંચવિષય પ્રત્યેની આસક્તિ-વાસનાનાં મૂળિયાં ઉખેડવાં, કસરમાત્ર ટાળવા, બ્રહ્મરૂપ થવા માટે જેવી જોરદાર અને ચોટદાર વાતો સ્વામીની વાતોમાં છે; એવી વાતો અન્ય કોઈની વાતોના ગ્રંથોમાં જોવા મળતી નથી. તદુપરાંત ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિએ યુક્ત એકાંતિક ધર્મ સિદ્ધ કરવાનો આગ્રહ, તે માટેના ઉપાયો તેમજ સંગ-કુસંગ ઓળખીને કુસંગથી દૂર રહેવાનો આગ્રહ અને કુસંગથી બચવાના ઉપાયોનું માર્ગદર્શન પણ જેવું સ્વામીની વાતોમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે, એવું સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન પણ અન્ય કોઈની વાતોમાંથી પ્રાપ્ત થતું નથી. સાધનામાં કથા વાર્તાની આવશ્યકતા તથા સત્પુરુષની અનિવાર્યતા વિશે સ્વામીએ જેટલી આગ્રહપૂર્વક વાતો કરી છે, એવો આગ્રહ કોઈની વાતોમાં જોવા મળતો નથી. વળી, વચનામૃતના સિદ્ધાંતો, રહસ્યો સમજવા માટે સ્વામીની વાતો જેટલી ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે, એટલી અન્ય કોઈ વાતો ઉપયોગી થઈ શકે તેમ નથી. આ પ્રકારે અન્ય પરમહંસોની વાતો અને સ્વામીની વાતોનો અભ્યાસ ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિકોણથી તટસ્થાતાપૂર્વક કરવામાં આવે તો બીજા પરમહંસોની વાતો કરતાં સ્વામીની વાતોમાં નિરૂપાયેલ વિષયવસ્તુ અનેક રીતે તદ્દન જુદી જ તરી આવે છે. અથવા

૪. સ્વામીની વાતો : વચનામૃતના ભિન્ન ભિન્ન ઉપદેશોનું તાત્પર્ય (૩.૭.૨/૧૨૨)

જ. મહારાજે વચનામૃતમાં ક્યારેક શ્રોતા પ્રમાણે જુદી જુદી વાતો કરી છે. મોક્ષ માટે પ્રસંગોપાત્ત જુદાં જુદાં સાધનો કે ગુણો પર વિશેષ ભાર મૂક્યો છે. તેથી ક્યારેક મુમુક્ષુને ખ્યાલ જ ન આવે કે મહારાજનો સાચો અભિપ્રાય

શો છે અને વસ્તુતઃ મોક્ષ માટે શું કરવાનું છે, પરંતુ સ્વામીએ એ અભિપ્રાય સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યો છે. જેમ કે, “એક જણે સ્વામીને પૂછ્યું જે, ‘વચનામૃતમાં ક્યાંક આશરાનું બળ કહ્યું છે, ક્યાંક ધર્મનું, ક્યાંક વૈરાગ્યનું, ક્યાંક આત્મનિષ્ઠાનું, ને ક્યાંક પાછી તે આત્મનિષ્ઠા ઉડાડી નાંખી છે. એવાં કંઈક ઠેકાણે અનંત સાધન કહ્યાં છે; તેમાં એકને વિશે સર્વે આવી જાય ને ઉત્તમ મોક્ષ થાય એવું એક કહો.’ એટલે સ્વામી કહે જે, ‘ઉપાસના હોય ને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય હોય તો બધાં આવે.’” (સ્વા.વા. : ૬/૨૮૧) “મહારાજે અનંત પ્રકારની વાતું જીવના મોક્ષને અર્થે પ્રવર્તાવી છે; પણ તેમાં ચાર વાતું છે તે તો જીવનું જીવન છે. તે શું ? તો, એક તો મહારાજની ઉપાસના; ને બીજી, મહારાજની આજ્ઞા, ને ત્રીજી, મોટા એકાંતિક સાધુ સાથે પ્રીતિ; ને ચોથું, ભગવદી સાથે સુહૃદપણું, એ ચાર વાતું તો જીવનું જીવન છે.” (સ્વા.વા. : ૩/૧૭) આવી તો અનેક વાતોમાં સ્વામીએ મહારાજના વિભિન્ન ઉપદેશોનું તાત્પર્ય સમજાવ્યું છે.

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર વિસ્તૃત નોંધ લખો.
(પચીસ થી ત્રીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી : પંચવર્તમાનની દૃઢતા અને આત્મા-પરમાત્માનો અપરોક્ષ અનુભવ (૩.૬.૨/૯૬-૯૮)
- જ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી : પંચવર્તમાનની દૃઢતા : સ્વામિનારાયણીય સાધુઓની વિશેષતા એમનાં પંચવર્તમાનને લીધે છે. નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ અને નિર્માન - આ પાંચ વર્તમાન સ્વામિનારાયણીય સાધુમાં હોવાં જ જોઈએ. શ્રીજીમહારાજે આવા પંચવર્તમાને યુક્ત સાધુઓની ભેટ આ સમાજને આપી. એમાં પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો અદ્વિતિય હતા. તેઓ પંચવર્તમાનમાં પૂરા અને શૂરા હતા. ઉપરોક્ત નિરૂપણમાં એમનાં પાંચ વર્તમાનનો નિર્દેશ આવી જ જાય છે. આ ઉપરાંત પણ પાંચેય વર્તમાનની દૃઢતાના અનેકાનેક પ્રસંગો એમના જીવનમાં જોવા મળે છે. એ બધા પ્રસંગોનું નિરૂપણ અહીં શક્ય નથી. ફક્ત નીચેનો એક પ્રસંગ લઈને એમની પંચવર્તમાનની પૂર્ણતા અને દૃઢતા સમજાવે. સં. ૧૮૮૩ના પ્રબોધિની ઉત્સવ પછી મહારાજે બધા પરમહંસોને અક્ષર ઓરડીમાં બોલાવીને સભા કરી. તેમણે સૌ સંતોને કહ્યું : “સૌએ વર્તમાન દૃઢ કરીને પાળવાં, છતાં તેમાં ફેર નહિ જ પડે, એવા તમો અમને અંદરોઅંદર એકબીજાના જામીન દો.” પછી સંતોએ જેની સાથે જેને મેળ હતો, તેમણે અરસપરસ એકબીજાના જામીન દીધા. બરાબર તે જ વખતે સ્વામી જૂનાગઢથી પધાર્યા અને સીધા મહારાજનાં દર્શને અક્ષર ઓરડીમાં આવ્યા. તેમને જોઈને બ્રહ્માનંદ સ્વામી બોલ્યા : “આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના જામીન કોણ થશે ? અહીં બેઠેલા સૌ એકબીજાના જામીન થયા છે, હવે કોઈ બાકી રહ્યું નથી.” તે સાંભળી મહારાજે કહ્યું : “સ્વામી, એમના તો અમે નિરંતરના જામીન છીએ.” આ સાંભળી સભા સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. જેનાં પંચવર્તમાની દૃઢતા માટે સ્વયં શ્રીજીમહારાજ નિરંતરના જામીન હોય, એવા સ્વામીના પંચવર્તમાન બાબતે શું કહેવાનું બાકી રહે ? શ્રીજીમહારાજ વચ.અં. ૨૭માં કહે છે કે જે સંતમાં નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ અને નિઃસ્નેહ આદિક લક્ષણો હોય, તે સંતને અને ભગવાનને સાક્ષાત્ સંબંધ હોય છે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીમાં આ પાંચેય વર્તમાન પૂર્ણ રૂપે હતાં. તેથી તેમને અને ભગવાન સ્વામિનારાયણને સાક્ષાત્ સંબંધ હતો તે ફલિત થાય છે. ભગવાનનો સાક્ષાત્ સંબંધ એટલે એમનો અપરોક્ષ અનુભવ, અર્થાત્ આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર.

ગુણાતીતાનંદ સ્વામી : આત્મા-પરમાત્માનો અપરોક્ષ અનુભવ : અધ્યાત્મ-સાધનાના રાહ પર ચાલનારા પ્રત્યેક સાધકની સર્વોચ્ચ અને સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, આત્મા-પરમાત્માનો અપરોક્ષ અનુભવ અર્થાત્ સાક્ષાત્કાર. સાધના કરનારા હજારો-લાખો સાધકોના સધન અને સતત પુરુષાર્થ પછી પણ આ ને આ જ દેહે કરીને આ સ્થિતિએ પહોંચનારા સાધકો તો બહુ જ ઓછા હોય છે. પ્રાયઃ તો સાત્ત્વિક સદ્ગુણોની અમુક ભૂમિકામાં પહોંચ્યા પછી ઘણા સાધકો તો સંતોષ પામીને ત્યાં જ અટકી જતા હોય છે. આત્મા-પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર સુધી પહોંચનારા વિરલાઓની સંખ્યા તો જૂજ જ હોય છે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની આવી સ્થિતિ બાળપણથી જ સહજ સિદ્ધ હતી. તેઓ તો ખૂબ નાની ઉંમરથી જ મહારાજ અને એમની દિવ્ય લીલાને પ્રત્યક્ષપણે દેખતા અને માતા સાકરબાને એની વાત પણ કરતા. સં. ૧૮૪૫માં મૂળજી ભક્ત જ્યારે ચાર વર્ષના થયા ત્યારે એક વખત તેમણે તેમનાં માતૃશ્રીને કહ્યું : “મા ! મને દૂધ આપો.” એટલે સાકરબાએ કહ્યું : ‘બેટા ! ઠાકોરજીને ધરાવીને આપું.’ તે સાંભળી મૂળજીએ હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘મા ! ઠાકોરજી તો મારા હૃદયમાં અખંડ

બિરાજમાન છે. તમારા ઉદરમાં હતો ત્યારે અને તે પહેલાં પણ ઠાકોરજી તો મારી સાથે અખંડ છે જ. હું જમું તો મારી સાથે ઠાકોરજી જમે છે, હું સૂઉં તો ઠાકોરજી મારી સાથે સૂએ છે. માટે હું દૂધ પીશ તો ઠાકોરજી મારી ભેગા દૂધ પીશે. બહારના ઠાકોરજી અને મારા અંતરના ઠાકોરજી એક જ છે.’ સાકરબા તો બાળ મૂળજીની આવી જ્ઞાનપૂર્ણ વાણી સાંભળી આશ્ચર્યમુગ્ધ થઈ ગયાં. માતાએ દૂધ મૂળજીને આપ્યું. તેઓ હસતાં હસતાં દૂધ પી ગયા. માતાએ ઠાકોરજી તરફ દૃષ્ટિ કરી, ત્યારે ઠાકોરજીના હોઠ પર સફેદ દૂધની ઝીણી રેખા જોઈ, મૂળજીનાં વચનો સત્ય મનાયાં. વળી, સં. ૧૮૪૫ના ફાગણ સુદ ૧૦ને દિવસે મૂળજી ભક્તે એકાએક તેમનાં માતૃશ્રીને કહ્યું : ‘મા ! મા ! આજે તો મારા પ્રભુ પુરુષોત્તમ નારાયણને અયોધ્યામાં જનોઈ દેવાય છે, માટે આજ તો જનોઈનાં ગીત ગાઓ.’ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન વનવિચરણ કરતા હતા. તે દર્શન મૂળજી ભક્તને રોજ થતાં હતાં. એક વખત તો એ દર્શનના આનંદમાં આવીને માતા પાસે ગાવા લાગ્યા :

‘વનમાં વહાલો વિચરે, તે આવશે આપણે ગામ; માતા મુજને જાણજો તે જ પ્રભુનું ધામ.’

આ પ્રસંગો પરથી પ્રતીતિ થાય છે કે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મહારાજનો સાક્ષાત્કાર જન્મજાત જ હતો. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતાની આ સહજ સ્થિતિની વાત કરતાં પોતાની વાતોમાં કહે છે : “અમારે તો હજારો ક્રિયા કરાવવી પડે, પણ આંખ મીંચીને ઉઘાડીએ એટલી પળ જો ભગવાન વીસરાય તો તાળવું ફાટી જાય.’ ત્યારે પૂછ્યું જે, ‘હજારો ક્રિયા કરાવો ને તેલધારાની પેઠે ભગવાનને અખંડ રાખો, એમ તે કેમ રહે ?’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘તમે તમારો દેહ વિસારો છો ?’ ત્યારે કહ્યું જે, ‘ના મહારાજ !’ પછી સ્વામી બોલ્યા જે, ‘જો તમે તમારો દેહ વિસારો, તો હું મહારાજની મૂર્તિ વિસારું, કેમ જે, જેમ માછલું છે તે જળમાં હાલેચાલે ને કીડા કરે છે, તેમ અમે બોલીએ-ચાલીએ ને ક્રિયા કરીએ, પણ ભગવાનને મૂકીને તો કોઈ ક્રિયા કરીએ જ નહિ.’ (સ્વા.વા. : ૩/૬૫) “હુ પ્રતિલોભ કરું કે આમ ભગવાન દેખાય છે.” (સ્વા.વા. ૬/૧૧૮)

૨. **શ્રીજીમહારાજ : ત્યાગનો ઇશક (૨.૪.૨/૩૧-૩૩)** મહારાજ પોતાના ત્યાગના ઇશકની વાત કરતાં કહે છે : કા.૧૦ - “જેને જે વાતનો ઇશક હોય ને તે વચ્ચમાં હજારો અંતરાય આવે તોપણ તે અંતરાયનો રોક્યો રોકાય નહિ ત્યારે તેનો સાચો ઇશક જાણવો. જુઓ ને અમે એકવીસ વર્ષ થયાં શ્રીરામાનંદ સ્વામી પાસે આવ્યા છીએ. તેમાં અનંત ભાતનાં વસ્ત્ર તથા અલંકાર તથા ખાનપાનાદિક તેણે કરીને સેવાના કરનારા અનંત ભક્ત મળ્યા છે, પણ અમારું મન કોઈ પદાર્થમાં લોભાણું નથી, શા માટે જે, અમારે ત્યાગનો જ ઇશક છે.”
- મ. ૩૩ - “અમારે વગર ઇચ્છે પણ પંચવિષય છે તે જોરાવરીએ પ્રાપ્ત થાય છે તોપણ તેને અમે ઇચ્છતા નથી અને પગે કરીને ઠેલી નાખીએ છીએ.” શ્રીજીમહારાજના જીવનમાં આવો ત્યાગનો દૃઢ ઇશક હતો એટલે જ તો સંસારના કોઈ પ્રલોભનમાં લેવાયા સિવાય તેમણે સંસારનો ત્યાગ કર્યો. એમનો ત્યાગ પણ સહજ, સ્વયંસ્ફુરિત, જન્મજાત અને વૈરાગ્યજન્ય હતો. વિષયો ભોગવીને વૃદ્ધાશ્રમને આરે ત્યાગ થઈ શકે, પણ વિષયોના સ્પર્શ વગર આટલી નાની વયે ત્યાગ એ કોઈ બાળપણની રમત નથી. છતાં ઘનશ્યામે(શ્રીજીમહારાજે) ગૃહત્યાગ કરી, કઠિન સાધનાના પંથે પ્રયાણ કરીને ભાવિ પેઢીને એક ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ પૂરું પાડેલું છે. વટમાં, વેગમાં કે કેફમાં ઘણી વાર સંસારનો ત્યાગ કરીને નીકળી તો જવાય, પણ તનનાં અને મનનાં અતિશય દુઃખ આવે, વિકટ પરિસ્થિતિ સામે આવીને ઊભી રહે, ઉત્તમ પ્રકારના વિષયોનો યોગ થાય, તો ત્યાગનો રંગ ઊડી જતો હોય છે. ઘનશ્યામના ત્યાગનો રંગ પાકો હતો. ઘનશ્યામ નીલકંઠ નામ ધારણ કરીને ઘેરથી નીકળ્યા. ટાઢ-તડકાની, ભૂખ-તરસની કે જંગલી જાનવરોની બીક વગર વિચરણ કરતાં શ્રીપુર શહેરના એક મઠમાં પધારે છે. મઠના મહંત નીલકંઠને વાર્ષિક એક લાખ રૂપિયાની આવકવાળા આ મઠના મહંત બનાવવાનું પ્રલોભન આપીને અહીં જ રોકાવા વિનંતી કરે છે. ત્યારે નીલકંઠ ઉત્તર આપે છે, “મઠની, આશ્રમની કે મિલકતની અપેક્ષા હોત તો ઘરનો ત્યાગ શું કરવા કરત ? મારે તો તીર્થોમાં જઈને અનેક જીવોનું કલ્યાણ કરવું છે.” તેમના આ ઉત્તરમાં તેમનામાં રહેલી ત્યાગ-વૈરાગ્યની ખુમારી અને અનંત જીવોના કલ્યાણની ભદ્રભાવનાનાં દર્શન થાય છે. નીલકંઠનું ધ્યેય સ્પષ્ટ હતું. એટલે જ સત્તા, સંપત્તિ કે સુંદરીનાં ગમે તેવાં પ્રલોભન કે લાલચમાં લપટાયા નથી. વિચરણ કરતાં કરતાં નીલકંઠ વંશીપુરમાં પધારે છે. વંશીપુરનાં રાજા-રાણી તથા બંને પુત્રીઓ ઈલા-સુશીલા નીલકંઠની સેવામાં તત્પર છે. તેમની મુમુક્ષુતાને લીધે સેવાનો યોગ આપીને ત્યાંથી નીકળવાનો સંકલ્પ કરે છે. રાજા-રાણી વિનંતી કરીને ખૂબ સમજાવે છે, “આ રાજ્ય અને બંને પુત્રીઓને સ્વીકારો.” નીલકંઠ તેમની વિનંતીને ટુકરાવતાં કહે છે, “તમારા રાજ્યમાં કે તમારી કુંવરીઓમાં બંધાવા હું નથી આવ્યો, પણ મોહજાળમાંથી મનુષ્યોને છોડાવવા, પ્રકૃતિનાં બંધનો તોડાવવા

પ્રગટ થયો છું.” આ મુમુક્ષુઓને પોતાનો સંબંધ કરાવીને, સર્વેને ઊંઘતા મૂકીને તેઓ રાતોરાત નીકળી જાય છે, પણ રાજ્યની સત્તા, સંપત્તિ કે સુંદરીમાં લોભાતા નથી. વનવિચરણમાં કેટલી મુશ્કેલી ભોગવી છે અને હજુ કેટલી ભોગવવી પડશે તે નીલકંઠ સારી પેઠે જાણે છે. જો તેમનામાં જ્ઞાનાંશનો તીવ્ર વૈરાગ્ય ન હોત, તો અનંત કષ્ટો કે મુશ્કેલી સહન કરવાને બદલે આ રાજ્યના ભોગવિલાસમાં અટવાઈ ગયા હોત. વનવિચરણનાં સાત વર્ષ દરમિયાન કેટલાય મહાધિપતિઓની મહાધિપતિ બનાવવાની દરખાસ્તને ઠેલી, સિરપુરના સિદ્ધવલ્લભ રાજા કે નેપાળમાં બુટોલનગરના મહાદત્ત રાજા જેવા અનેક રાજવીઓના પ્રેમપૂર્વક કરાયેલા સર્વસ્વ સમર્પણનાં બંધનોને તોડીને નીલકંઠ પોતાના ધ્યેયને વળગી રહ્યા છે. ગુજરાતમાં આવીને ધર્મધુરા સંભાળ્યા પછી પણ ધર્મપુરનાં પ્રેમી ભક્તરાજ કુશળકુંવરભાએ પોતાનું પાંચસો ગામનું રાજ્ય શ્રીજીમહારાજનાં ચરણોમાં ધર્યું, પરંતુ તેમને લોકો પર શાસન નહિ પણ લોકોનાં હૃદયનું પરિવર્તન કરીને આત્મા-પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરાવવો હતો. તેમાં તેમને રાજ્યની ક્યાં જરૂર હતી ? શ્રીજીમહારાજે ઉચ્ચારેલાં ઉપરોક્ત વચનો અને તેમના કેટલાક જીવન પ્રસંગો પરથી તેમનામાં ત્યાગનો ઈશક કેવો અને કેટલો હતો તેની પ્રતીતિ થાય છે.

વિભાગ - ૨ : ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજ’ વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર ભાગ - ૧ - સાતમી આવૃત્તિ, ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૪

નોંધ :- (૧) પ્રશ્ન: ૬ થી ૯ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો તે પેપર ઉપર કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરવા માટે પ્રશ્ન નંબર સાથે નોંધ મૂકવી.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં)
(કુલ ગુણ : ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે

૧. કૃતનિશ્ચયી શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસ (‘મહિધર શાસ્ત્રીનો પરાજય’ થી ‘સ્વામીશ્રીની કાર્યશક્તિ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. પીજના જેઠાભાઈને અક્ષરે સહિત પુરુષોત્તમની નિષ્ઠા દઢ કરાવી. ૧૫૫
૨. પ્રાગજી ભક્તનું સત્સંગમાં સર્વોપરી સ્થાન સ્થાપવા માટે અને હેતવાળા હરિભક્તોને દર્શન સમાગમનું સુખ મળે માટે માયાથી ન દબાતાં સ્વામીશ્રીએ વરતાલ જઈ આચાર્ય મહારાજને જળજીલણી પર ગઢડા તેડાવવા માટે વિનંતી કરી - નિમંત્રણ અંગેનો પત્ર - વરતાલની ટપાલમાં નાખવાને બદલે આણંદની ટપાલમાં નાખ્યો. ૧૬૬-૧૬૭
૩. જાગાભક્તની બંધી તોડી. ૧૭૩-૧૭૮
૪. રામાનુજ ભાષ્ય ભણવાની ઈચ્છા પાર પાડી - જીવણરામ શાસ્ત્રીનો મત ફેરવ્યો. ૧૮૨
૫. ભગતજીનું અપ્રતિમ સન્માન. ૧૮૩-૧૮૫
૬. ઉપાસનાનું જ્ઞાન અને તેની નિષ્ઠાવાળા હરિભક્તો વધે તો (ત્યાગી વર્ગને બીક લાગતી હતી) બધું સુગમ થાય. તેથી ઘણો વિરોધ થતો તેને દબાવીને અવગણીને પણ આ વાતો પોતે કરતા. ૧૮૩
૭. દ્વારિકા મંદિરની જમીન માટે સ્વામીશ્રીને પત્ર મળ્યો કે તરત જ જૂનાગઢથી નીકળી જામનગર થઈ ૪૦ ગાઉ ચાલીને દ્વારિકા આવ્યા. ૨૦૮
૮. સારંગપુર મંદિરમાં જાહેર રસ્તે જતા સાધુઓને ઉપવાસ પડતા તેથી સ્વામીશ્રીએ રહેણાંકના મકાન વેચવાની પરવાનગી માગી. લીમડી રાજ્યનો કાયદો ફેરવાવ્યો. આ કાર્ય એક પળમાં સ્વામીશ્રી દ્વારા થયું. ૨૧૨
૯. વઢવાણ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે મધ્ય મંદિરમાં જ મૂર્તિઓ પધરાવવાનો આગ્રહ રાખજો અને બહુ જ વિરોધ થાય તો બાજુના ખંડમાં પણ પધરાવી દેવાની સૂચના. ૨૪૨
૧૦. ‘મારી હયાતીમાં મહારાજ સ્વામી બેસે તો સારું.’ - સ્વામી ગોરધનભાઈ કોઠારીને ૨૪૫

૨. એકાંતિકધર્મના ધારક શાસ્ત્રીજી મહારાજમાં ધર્મ અને ભક્તિ ('ભગતજીના યોગમાં' થી 'બાવો વગર કિંમતે વાડી આપશે' સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. ધર્મ : ૧. વિજ્ઞાનદાસજી સ્વામીએ ટાંકુ અભડાવ્યાની વાત ખોટી. (વર્ણાશ્રમનો ધર્મ) ૬૦
 ૨. સોજિત્રાના હરિભક્તોને યજ્ઞપુરુષદાસજી તથા વિજ્ઞાનદાસજીના મંડળ પ્રત્યે ખૂબ ભાવ કારણ - ધર્મ-નિયમમાં શુદ્ધ - ધર્મામૃત પ્રમાણે શુદ્ધ વર્તનનું આગ્રહી હતું. ૮૭
 ૩. જ્યાં સુધી વર્ણ-આશ્રમનું માન રહે છે ત્યાં સુધી સાધુ પણ આવતું નથી - પ્રથમ પૂજનના પ્રસંગમાં ધનશ્યામદાસને જવાબ ૧૮૦-૧૮૧
 ૪. 'શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજી જેવો ધન સ્ત્રીનો ત્યાગી હજુ સુધી દીઠો નથી.' - કોઠારી ગોવર્ધનભાઈ ૨૬૮-૨૭૦
 ૫. સાધુને તો હંમેશા ભંડારમાં જઈને જ જમવું જોઈએ. ૨૭૪
૨. ભક્તિ : ૧. યજ્ઞપુરુષદાસજી અપૂર્વ સેવાભાવ અને અપૂર્વ ભક્તિભાવ જોઈ વિજ્ઞાનદાસને લાગતું કે ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિના આદર્શોના મૂર્તિમાન સ્વરૂપ આ સાધુ દ્વારા મહારાજ આપણી સેવા કરતા હશે. ૮૦
 ૨. વિજ્ઞાનદાસજીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ માટે પૂજ્યભાવ કારણ શાસ્ત્રીજી મહારાજ સમજણ, નિષ્ઠા, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિના ગુણો અતિ વેગથી વિકાસ પામતા જણાયા હતા. ૮૩
 ૩. 'આપ અખંડ ભેગા રહેજો.' હરિકૃષ્ણ મહારાજને પ્રાર્થના. ૨૮૧
 ૪. હે સ્વામી આપ દયા કરીને બીરાજો. બોયાસણ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા સમયે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કરેલ પ્રાર્થના. ૩૨૫-૩૨૬
૩. શાસ્ત્રીજી મહારાજના જીવનમાં મહારાજ-સ્વામીનું પ્રાધાન્ય ('સ્વામીશ્રીએ માયાને છેડી' થી 'ક્યાં સુધી રહેશો તમે છાનાં ?' સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. વરતાલ સભામાં અક્ષર-પુરુષોત્તમની જે બોલવા હિંમત છે ? - સ્વામીશ્રી ગલભાઈને ૨૫૮
 ૨. ભાદરણના વૈષ્ણવ હરિભક્ત - સ્વામીશ્રીને પ્રશ્ન - તમો તો સ્વામી મહારાજને ભગવાન માનો છો ? સ્વામિનારાયણ સર્વોપરી ભગવાન. ૨૬૨-૨૬૪
 ૩. આપ અખંડ અમારી ભેગા રહેજો. ૨૮૦-૨૮૧
 ૪. મહારાજે કાશીદાસ મોટા ને ધામ સહિત બિરાજવાનો વર આપ્યો હતો. તે મુજબ પ્રથમ મંદિર બોયાસણમાં કરવાનો નિર્ણય. ૨૮૧-૨૮૩
 ૫. મહારાજ સ્વામી બેઠા છે તે કાંઈ ખૂટશે નહિ. - રસોડામાં ઠાકોરજી પધરાવ્યા - ધીનો દીવો કરી પીરસવાનું શરૂ કર્યું. - રસોડામાં ૩૧૮
 ૬. સ્વામીશ્રીએ શરૂઆતમાં જ કહ્યું 'મહારાજ બાપને ઠેકાણે છે અને સ્વામી માને ઠેકાણે....ફતેહ થશે.' - બોયાસણમાં પાયા ખોદવાની શરૂઆત ૩૧૮-૩૧૯
 ૭. શ્રીજી સ્વામીને જ પોતાના આધાર બનાવ્યા હતા. એટલે અવજ્ઞા પામેલી દટાયેલી લક્ષ્મીને એ જ સ્થિતિમાં રાખી - બોયાસણ પાયાના ચણતર વખતે ૩૨૦
 ૮. હે સ્વામી ! આપ દયા કરી બિરાજો - સ્વામીશ્રીએ બોયાસણ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠામાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને કરેલી પ્રાર્થના. ૩૨૬
- પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮) નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.
૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે તે વાતની ચકાસણી ('પરિશિષ્ટ : ૨' થી 'પરિશિષ્ટ : ૩' સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીના વચનથી મહારાજ પુરુષોત્તમ છે, અને ભગતજી મહારાજ થકી 'સ્વામી અક્ષર છે' એ વાતનું પ્રતિપાદન - પુષ્ટિ પછી સ્વામીની વાતો, ગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો, ભાયાત્માનંદ સ્વામીની વાતો વાંચીને તત્ત્વે સહિત બંને સ્વરૂપોના નિશ્ચયની ઘેડ બેસી ગઈ. ૬૪-૬૫
 ૨. ગોપાળાનંદ સ્વામી બેઠા હતા તે વખતે તમે તેમને મૂળ અક્ષર બ્રહ્મ સમજતા'તા ? આ શિક્ષાપત્રી ઉપાડીને કહો તો સાચું મનાય. ૬૭૦
 ૩. સ્વામી મૂળ અક્ષર છે. એ વાત મેં ઘણીવાર મહારાજ પાસેથી જ સાંભળી છે. એ વાત મારા જીવમાં છે. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી. ૬૭૫

૪. તમે આ વાત સાંભળી છે તો તે સાચી છે અને જીવમાં એ પ્રમાણે સમજી રાખશો - વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી. ૬૭૫
૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજે પોતાના વિદ્યાગુરુઓને કરેલો સિદ્ધાંતનો ઉપદેશ તથા તેની અસર ('વડોદરામાં વિદ્યાભ્યાસ' થી 'જૂનાગઢમાં જન્માષ્ટમીનો સમયો' સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. રંગાચાર્યનો પરિચય - તીવ્ર બુદ્ધિ અને ગ્રહણ કરવાની અદ્ભુત શક્તિથી રંગાચાર્ય સ્વામીશ્રી પર બહુ ધ્યાન આપતા - ભગતજી વિષેની વાતો સાંભળીને રંગાચાર્યને ભગતજીનાં દર્શનની ઉત્સુકતા. ૧૪૮-૧૪૯
૨. લક્ષ્મીવાડીમાં મૂર્તિ-પ્રતિષ્ઠોત્સવ પ્રસંગે મહિધર શાસ્ત્રીનો શાસ્ત્રાર્થમાં કરેલો પરાજય - ગુણા: પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિંડુગં ન ચ વયઃ। રંગાચાર્યે મહિધર શાસ્ત્રીને કહેલો સ્વામીશ્રીનો મહિમા ૧૫૨-૧૫૩
૩. અસ્મિન્ સંપ્રદાયે એકમેવ સ્વામીશ્રીને ભણાવવા તે એક પ્રકારની સેવા છે. - રંગાચાર્ય ૧૫૬-૧૫૭
૪. જીવણરામ શાસ્ત્રીના શાંકરમતના સંસ્કારો બદલાઈ ગયા. (ઉપદેશ) ૧૮૨
૫. જીવણરામ શાસ્ત્રીને સ્વામીશ્રીએ શ્રીજીમહારાજના સિદ્ધાંતોમાં અભિરુચિ કરાવી. તેથી તેઓએ જાગા ભક્ત પાસે વર્તમાન ધરાવ્યા. (ઉપદેશની અસર) ૧૮૨
૩. આચાર્યમાં પ્રિય યજ્ઞપુરુષદાસ ('સુરત મંદિરમાં સેવામાં' થી 'બ્રહ્મવિદ્યાનો અદ્ભુત વેગ' સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. સ્વામીશ્રીના દીક્ષાવિધિ પછી જ્યોતિષે કરેલી ભવિષ્યવાણી સાંભળી વિહારીલાલજી મહારાજને પોતાની માન્યતાઓ સત્ય થતી જાણી આ નાના સાધુ પ્રત્યે અતિ પ્રેમ થયો. ૫૫
૨. ગુરુ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીના અક્ષરવાસ પછી ગુરુના પદાર્થો ધર્મામૃત પ્રમાણેના જ પોતાની પાસે રાખી બાકીના ઠાકોરજીને ભેટ કરી દીધા. - તેથી વિહારીલાલજી મહારાજ રાજી થયા. ૭૫
૩. જરૂર ભગતજી આ સાધુને શ્રીજીના ધારક બનાવી દેશે. - વિહારીલાલજી મહારાજ ૭૮
૪. આ સાધુ જો આગળ ભણે, તો જરૂર સંપ્રદાયને બહાર લાવી શકે. - આચાર્ય મહારાજ ૭૮

પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.

(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. નંદ સાધુ જેવું વૃત્તાંત (૧૩૬-૧૩૭) પ્રસંગ : વસંત પંચમી ઉપર યજ્ઞપુરુષદાસજીને કંઠારી મોકલ્યા. કોઠારી પણ કંઠારી આવ્યા. અત્રે વડોદરાના મંદિરમાં કામ કરતા લીલાધરભાઈ પણ કોઠારીની સાથે આવ્યા હતા. તેમણે કોઠારી પાસે યજ્ઞપુરુષદાસનાં બહુ જ વખાણ કર્યાં અને કહ્યું : 'આ સાધુનું મોટા મોટા નંદ સાધુ જેવું વૃત્તાંત છે. વળી, સેવામાં પણ પૂરા છે. વડોદરા મંદિરની તમામ સેવા - નામું લખવાની પણ તેઓ કરતા.' એમ યજ્ઞપુરુષદાસજીની અતિશય પ્રશંસા તેમણે કરી. કોઠારી ગુણપરીક્ષક હતા. એટલે યજ્ઞપુરુષદાસજીના ગુણ સાંભળી, જોઈ, તેમને તેમના પ્રત્યે અનહદ ભાવ થતો ગયો. નાનપણથી જ આ સાધુમાં અનેક પ્રકારની શક્તિ કોઠારીએ જોઈ લીધી હતી. તેથી તેમને કોઠારમાં પોતાની પાસે રાખવાનો લોભ હતો, પરંતુ અનેકના હિતને અર્થે મહારાજે જે ધાર્યું તે થયું; એમ મહારાજની ઈચ્છામાં શુભ હેતુ માની, પોતે આ સાધુ ઉપર અખંડ દષ્ટિ રાખતા. **મનન :** સ્વામીશ્રીનું જીવન શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સારધાર હતું. તેમના વર્તનની અમીટ છાપ સૌ ઉપર પડતી. તેવી રીતે લીલાધરભાઈ ઉપર પણ તેમની છાપ પડી હતી. કોઠારી પણ તેમના ગુણોથી પરિચિત હતા. તેથી તેમના ઉપર અખંડ દષ્ટિ રાખતા.
૨. લંકામાં એક વિભીષણ (૬૨૧-૬૨૨) પ્રસંગ : વઢવાણમાં મેરાઈ નાગરદાસ કુંવરજી સ્વામીશ્રીના અનન્ય શિષ્ય હતા. સ્વામીશ્રી જ્યારે જ્યારે વઢવાણ પધારતા ત્યારે તેમને ઘેર જ ઊતરતા. નાગરદાસભાઈ પણ ખૂબ જ પ્રેમ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્વામીશ્રી અને તેમના સંતમંડળ તથા હરિભક્તોની સેવા કરતા. સ્વામીશ્રી કહેતા : 'જેમ લંકામાં વિભીષણ એક જ ભક્ત, તેમ અહીં આ એક જ.' બીજા સદ્ભાવવાળા ઘણા હતા, પણ નિષ્ઠા, પ્રેમ અને સર્વસ્વ સ્વામીશ્રીનાં ચરણકમળમાં હોમી દેવાની તૈયારી તો નાગરદાસ એકને જ ! નાગરદાસભાઈએ પણ શ્રી સત્સંગિજીવનનું પારાયણ સ્વામીશ્રીને તેડાવીને કરાવ્યું અને આ અનુપમ લહાવો લઈ લીધો. **મનન :** લંકામાં એક વિભીષણ જ રામભક્ત હતા. તેમ વઢવાણમાં એક નાગરભાઈ જ સ્વામીશ્રી માટે સર્વસ્વનું સમર્પણ કરવાવાળા હતા. તેઓ એકલા હોવા છતાં સ્વામીશ્રીને તેડાવી શ્રી સત્સંગિજીવનનું પારાયણ કરાવ્યું હતું. સ્વામીનો રાજીપો મેળવ્યો હતો.

૩. લક્ષ્મીપ્રસાદે આપણા ઉપર ઉપકાર કર્યો છે (૫૧૪-૫૧૫) પ્રસંગ : વરતાલ ગાદીના આચાર્યશ્રી લક્ષ્મીપ્રસાદજીના વલણથી સ્વામીશ્રીને વરતાલ છોડવું પડ્યું હતું. છતાં સ્વામીશ્રીને તેમનો અનુરાગ હતો. તેઓ કહેતા : ‘લક્ષ્મીપ્રસાદજીએ આપણા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે. - આપણે ઉપાસના મંદિરો કરી શક્યા.- હજારોને શુદ્ધ ઉપાસનાનું જ્ઞાન થયું. તેમના પુત્ર રાધારમણપ્રસાદને અન્યાય થયાનું માનતા સ્વામીશ્રી તેમને ગુજરાત બોલાવી તેમનું બહુમાન કરવાના હેતુથી રાધારમણપ્રસાદને છપૈયાથી ગુજરાત લાવવાનું કામ સ્વામી નિર્ગુણદાસજીને સોંપ્યું. સ્વામી છપૈયા ગયા અને ઈશ્વરભાઈ કાશીમાં ગયા. - માંદા શ્રીજીસ્વરૂપદાસની સેવા કરી. ગુજરાત આવવા ન માગતાં શ્રીજીસ્વરૂપદાસને પાછા લાવવાનું સ્વામીશ્રીએ સોંપેલું કર્તવ્ય પૂરું કર્યું. મનન : સ્વામીશ્રી અજાતશત્રુ હતા. અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળનાર હતા. માર્ગ ભૂલેલાને પાછા માર્ગ ઉપર લાવવાના પૂરા પ્રયત્ન કરતા. જીવનું રૂડું થાય તેવું કરતા.

૪. દેસાઈનો કાળ તેની સાથે જ છે (૬૪૭-૬૪૮) પ્રસંગ : આશાભાઈના મોટા દીકરા દેસાઈભાઈ માટે વિવાહ માટે કહેણ આવતાં, પરંતુ સ્વામીશ્રીની આજ્ઞા તે માટે મળી ન હતી. સ્વામીશ્રી કહેતા : ‘હમણાં ઉતાવળ કરવી નહિ, પછી જોઈશું.’ છેવટે મોતીભાઈએ પૂછ્યું ત્યારે સ્વામીશ્રીએ ઠપકો આપતાં કહ્યું : ‘વારંવાર શા માટે એકની એક વાત પૂછો છો ? તેનું લગ્ન હમણાં કરવાનું જ નથી.’ - ત્રણેક મહિના પછી શ્રીજીપુરામાં ઘાસના બીડમાં કામ કરતાં દેસાઈને સર્પ કરડ્યો. નદીની સામે પાર સર્પ ઉતારવાવાળા પાસે લઈ જવાનું નક્કી કર્યું. આશાભાઈને ખબર પડતાં ના પાડતાં કહ્યું : ‘સ્વામિનારાયણની ધૂન કરો. મહારાજને સર્પ ઉતારવો હશે તો ઉતારશે અને ધામમાં લઈ જવો હશે તો ધામમાં લઈ જશે.’ તેમની વાત કોઈએ માની નહિ અને દેસાઈભાઈને મોટરમાં સુવારી નીકળ્યા. રસ્તામાં મોટર બગડી. સામાન કાઢવા દ્રાઈવરે કેરિયર ખોલ્યું તો તેમાં સાપ બેઠેલો જોતાં કેરિયર બંધ કરી દીધું અને સૌને કહ્યું : ‘દેસાઈનો કાળ તેની સાથે જ છે. માટે હવે પ્રયત્ન નકામો છે.’ દેસાઈને ઘેર લાવ્યા. તે ધામમાં ગયા. દેસાઈનાં લગ્ન ન કરવાનું સ્વામીશ્રીનું સૂચન હવે સૌને સમજાયું. મનન : સ્વામીશ્રી આપણા યોગક્ષેમનું વહન કરે છે. સર્વ કર્તાહર્તા મહારાજ છે. તેમની પર વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા રાખવાની છે.

૫. સુરતના હરજી ભગત (૫૨૯-૫૩૧) પ્રસંગ : સુરતના હરજી ભક્તને સ્વામીશ્રી વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી પાસે હતા ત્યારથી યોગ - સ્વામીશ્રીમાં ત્યાગ, વૈરાગ્ય, અને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ જોઈને હેત થયું - પોતે પણ પ્રેમી ભક્ત -ભૂમાનંદ સ્વામીની જેમ મહારાજની મૂર્તિમાં તલ્લીન થઈ ત્રણ ચાર થાળ બોલીને મહારાજને જમાડતા.- ઉત્તમ ભૂપની ઓસરી... તથા દીજીએ દર્શનદાન હો દયાનિધિ... પ્રિય કીર્તનો - સુરત મંદિરના દરવાજાનું કામ તેમણે કરેલું - ગાયકવાડ સરકારે લક્ષ્મીવિલાસ પેલેસ બંધાવ્યો ત્યારે તેમને ખાસ રોક્યા હતા.- સંપ્રદાયના તમામ ગ્રંથો વાંચ્યા હતા અને ઘણા ખરા કંઠસ્થ હતા.-સ્વામીશ્રી સાથે સ્નેહ થતાં પહેલા કહેતા : ‘આ સાધુ પ્રાગજી ભગતને ભગવાનનું પ્રગટ સ્વરૂપ કહે છે. એમનો સંગ કોઈએ કરવો નહિ. એમનો જે સંગ કરે છે. તેના ઉપર તે ભૂરકી નાખે છે. એટલે તેમની વાત સાંભળ્યા વગર ચાલતું નથી. - ભરૂચમાં નારણજી મહારાજે સ્વામીશ્રીનો અપાર મહિમા કહ્યો. ત્યારથી સ્વામીશ્રીમાં સાચા સદ્ગુરુનું સ્વરૂપ નિહાળ્યું. પછી તો બોલતા : ‘ગુરુ ગોવિન્દ દોનું ખડે, કિસકો લાગુ પાય.’ એમ કહીને કહેતા : ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજ તો સાક્ષાત્ ભગવાનું સ્વરૂપ છે.’ - જૂનાગઢના દીવાન કેશવલાલને સ્વામીનો મહિમા કહી સ્વામીશ્રીનું સાચું સ્વરૂપ સમજાવ્યું હતું. વાત કરવાનો તેમનો વેગ જોઈને રાવ સાહેબ કહેતા : ‘તમોને આટલી અવસ્થાએ પણ ભગવાન ભજવાનો આવો વેગ છે, તેવો વેગ અમને આવે તો સારું.

મનન : પોતાની કલાકારીગિરીમાં નિપૂર્ણ - કામની સાથે શાસ્ત્રોનો પણ અભ્યાસ - સાચી વાત સમજાયા પછી તે જાહેરમાં કહેતા જરાપણ ખચકાતા નહિ. સૌને સાચી સમજણ આપતા.

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. પ્રસંગોના ૬ ગુણ અને વ્યક્તિત્વના આલેખનના ૨ ગુણ.

૧. બેચર કિસા (બોચાસણના) (‘દિવ્ય દર્શન’ થી ‘સ્વામીશ્રીની રસઘન મૂર્તિ’ સુધીના જ પ્રસંગો)

પ્રસંગો : (૧) “તમારે કેટલી જમીન જોઈએ છે ? લાવો, માપી દઉં.” - બેચર કીસા સ્વામીશ્રીને

શેષનાગને માથે ખીલી - હવે પછી મંદિરના કામમાં વિરોધ નહિ કરો.

૩૩૩-૩૩૪

(૨) વિરોધ ભક્તિમાં પલટાઈ ગયો. અધિક શ્રાવણમાં એક માસની પારાયણ - જોબન વરતાલો, માનભા,

તખો પગી, મુંજો સૂરના આખ્યાનો - અંતદષ્ટિ - આ તો બધું મારું જ આખ્યાન ચાલે છે. ૪૦૫-૪૦૬
વ્યક્તિત્વ : મહાબળ અને પાપના પર્વત જેવું જીવન હતું. ભગવાન અને સંતની કરુણાથી નિર્ગુણ થયા. તેમણે
 ગોઠવેલી પારાયણથી એવો ઉદ્ધોષ થયો કે ‘બ્રહ્મરૂપ થવું હોય તો બોચાસણ ચાલો.’

૨. કોઠારી પ્રભુદાસ (‘વડોદરામાં વચનામૃતની કથા’ થી ‘મટકામાં મંદિર કરીએ’ સુધીના જ પ્રસંગો)

પ્રસંગો : (૧) વડોદરામાં રાત્રે બીજા હરિભક્તો સાથે સ્વામીશ્રી પાસે વાતો સાંભળવા બેઠા હતા. સ્વામીશ્રી
 ચોસઠ પદીમાંથી સંત-અસંતનાં લક્ષણોની વાત - અસદ્ભાવવાળાએ કરેલા ઉપાડના સાક્ષી ૨૨૫-૨૨૬
 ૨. અંબારામ ભગતને સ્વામીશ્રીએ દર્શન દીધાં ત્યારે પ્રભુદાસભાઈ પણ સાથે હતાં. ‘આ સ્વરૂપને જ્યારે ધારશો
 અને વિચારશો, ત્યારે તમને શાંતિ થશે.’ સ્વામીશ્રીના સાચા સ્વરૂપની ઓળખ અંબારામ ભગતને કરાવી.
 સંશયગ્રંથિ નિર્મૂળ કરી. ૩૪૬

૩. બોટાદના વણિક - વરતાલ જવા આવવાના પ્રસંગે સ્વામીશ્રીનો યોગ - ભગતજીની કરાવેલી ઓળખાણ
 - ચિત્તની વૃત્તિઓ ભગતજી તરફ તણાઈ ગઈ. - રાજુલા પથ્થર લેવા જતાં ભગતજીનો સમાગમ કરતાં- દેહનો
 અનાદર હોવાથી ભગતજી ‘ખાખી’ કહેતા - ‘નરનારાયણ ઋષિ જેવા ઊર્ધ્વરેતા થઈ જશો.’ ભગતજીના
 આશીર્વાદ - દષ્ટિનું કારણ પૂછતાં ભગતજીનો જવાબ : ‘તમે કોઈથી ન મૂકી શકાય એવી મહોબત મૂકી
 સત્પુરુષમાં જોડાયા, એટલે દષ્ટિ કરવી પડે.’ - સ્વામીશ્રી વરતાલથી બહાર નીકળ્યા ત્યારે તેઓ મુંબઈના કોઠારી
 હોવા છતાં કોઠાર મૂકી સ્વામીશ્રીમાં ભળી ગયા. - ભીમજી કોઠારીનું પ્રલોભન - ‘મારે ઘેર પણ નાણાં હતાં
 પણ હું તો માળા ફેરવવા આવ્યો છું. શાસ્ત્રીજી મહારાજ પાસે સાચું ભજન થાય છે. - સ્વામીશ્રીએ બોચાસણના
 કોઠારી નીમ્યા. - જ્ઞાનદષ્ટિની સમજણ ૩૬૨-૩૬૩

વ્યક્તિત્વ : પોતાને ઓળખાયેલું સ્વરૂપ બીજાને ઓળખાવતા. સત્પુરુષનો સમાગમ કરી લેવાની ધગસવાળા.
 પ્રલોભનોમાં લેવાતા નહી. સાચી વાત કરવા માટે કોઈની શેહશરમમાં દબાતા નહિ.

વિભાગ - ૩ : ‘સ્વામીની વાતો’ - એકવીસમી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર - ૨૦૧૫

અભ્યાસક્રમની વાતોના ક્રમાંક : પ્રકરણ ૩/૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮,
 ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહીં.

૧. પાંચ પ્રકારની ગ્રંથિઓનાં નામ લખો. (૧૩/૧૦૨)
- જ. સંશયગ્રંથિ, કર્મગ્રંથિ, ઈચ્છાગ્રંથિ, મમત્વગ્રંથિ ને અહંગ્રંથિ.
૨. તેજ શેનાથી કેટલા ગણું મોટું છે ? (૩/૯૭)
- જ. તેજ જળથી દસ ગણું મોટું છે.
૩. આઠ દેશાદિક કોને વિષે રહ્યા છે ? (૧૭/૧૦૫)
- જ. આઠ દેશાદિક તો અસત્પુરુષને વિષે રહ્યા છે.
૪. ગાયના દષ્ટાંતે મહારાજનું સુખ ક્યાંથી આવે છે ? (૨૦/૧૦૮)
- જ. મોટા એકાંતિક સાધુના દ્વારે મહારાજનું સુખ આવે.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (પાંચેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

૧. જ્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પર્વતભાઈ આદિ જેવા સત્સંગી થવા માટે કૃપા માંગી ત્યારે મહારાજે શું કહ્યું ?
- જ. જ્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ પર્વતભાઈ જેવા સત્સંગી થવા માટે કૃપા માંગી ત્યારે મહારાજ કહે, ‘હજી કૃપા
 જોઈએ છે ? જુઓને અમે અક્ષરધામમાંથી આંહી આવ્યા, તે પ્રકૃતિપુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને
 પ્રધાનપુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને અનંત ધામ ને અનંત સ્થાનક તેમાં ક્યાંય ન રહ્યા, ને તમારી ભેળા
 આવીને રહ્યા ને હજી કૃપા જોઈએ છે ? (૯/૧૦૦)
૨. કલ્યાણના અનંત પ્રકાર સમજાવો. (૧/૯૫)
- જ. મહારાજે કહ્યું કે અમે સો કરોડ મનવારો લઈને આવ્યા છીએ એટલા જીવનો ઉદ્ધાર કરવો છે. તે પ્રથમ
 ચિંતામણિયું ભરશું, પછી પારસમણિયું ભરશું, પછી હીરા, પછી મોતી, પછી દાગીના, પછી સોનામહોરો, પછી

રાળ, પછી રૂપિયા ને કોરિયું ને પછી છેલી બાકી ગારો, એ પ્રકારે પૂરણી કરવી છે. એવી રીતે મુક્તના અનંત પ્રકારના ભેદ છે, ને કલ્યાણ પણ અનંત પ્રકારનાં છે.

૩. ભગવાનના સ્વરૂપને નિરાકાર કહેનારાને જાણનારનું શું થશે ? (૧૬/૧૦૪)

જ. ભગવાનના સ્વરૂપને જે નિરાકાર કહેનારા છે ને જાણનારા છે ને સત્શાસ્ત્રના અર્થને અવળા અર્થના કરનારા છે, તે તો અનંત જન્મ સુધી ને ત્રેતાયુગમાં દસ હજાર વરસ સુધી ને દ્વાપરયુગમાં હજાર વરસ સુધી ને કળિયુગમાં સો વરસ સુધી એને ગર્ભમાંથી શસ્ત્રે કાપી કાપીને કાઢશે પણ બાળો સાદ કાઢીને રોશે નહિ ને એમ ને એમ અનંત કલ્પ સુધી દુઃખને ભોગવશે, પણ સુખ તો નહિ જ થાય.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા કોઈ પણ બેના દૃષ્ટાંત અથવા પ્રસંગ વર્ણવી તેનો સિદ્ધાંત લખો. (કુલ આઠેક લીટીમાં)
(કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. દૃષ્ટાંતના ૨ ગુણ, સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ.

૧. ગાયનું વાછરું છૂટીને ગૌશાળાએ ગયું (૨૧/૧૦૮) દૃષ્ટાંત : એક દિવસ ગાયનું વાછરું છૂટીને ગૌશાળાએ ગયું ને જાણે જે, દૂધનું સુખ લઉં. પછી તો ત્યાં પોઠિયા ઊતરેલ તે જ્યાં મોઢું ઘાલવા જાય ત્યાં પાટુ ખાય. તે પાટુ ખાઈખાઈને મોઢું તો સૂજી ગયું, પણ દૂધનું સુખ આવ્યું નહિ, પછી પોતાની મા આવી તોય ધાવવા સમર્થ ન થયું. તેમ આવા સાધુને મૂકીને બીજે સુખ લેવા જાય છે તે તો પાટુઓ ખાધા જેવું છે.
સિદ્ધાંત : કુસંગે કરીને જો સાચા સંતનો સંગ છૂટી જાય તો જેમ પોઠિયા પાસે દૂધનું સુખ નથી. તેમ કુસંગ પાસે ભગવાનનું સુખ આવતું નથી. માટે સાચા સંતનો જ સંગ રાખવો.
૨. ચંદ્રમાના પ્રતિબિંબનું દૃષ્ટાંત (૨૮/૧૧૨) દૃષ્ટાંત : ચંદ્રમાનું પ્રતિબિંબ જળમાં પડે છે ત્યારે તેને જોઈને માછલું રાજી થાય છે ને એમ જાણે જે, ‘આ પણ આપણા જેવું માછલું છે,’ પણ જેવો ચંદ્રમા છે ને જેવું તેનું મંડળ છે ને જેવું તેમાં તેજ છે ને જેવું તેનું ઐશ્વર્ય ને સામર્થ્ય છે તેને માછલું જાણી શકતું નથી.
સિદ્ધાંત : જેવા મહારાજ છે ને જેવા મહારાજના સંત છે. તેને મનુષ્ય પોતા જેવા જાણે છે. પણ તેમનો મહિમા જાણી શકતો નથી. જેવા છે તેવા ઓળખાયા નથી. આ તો દેખાય છે આપણા જેવા પણ કોટિ જીવોને અક્ષરધામમાં લઈ જાય તેવા છે.
૩. વાદી, ફૂલવાદી અને ગારડી (૫/૯૭) દૃષ્ટાંત : વાદી, ફૂલવાદી ને ગારડી; તેમાં વાદી હોય તે તો ગરીબ સાપ હોય તેને ઝાલે, ને ફૂલવાદી હોય તે તો હાથ આવે તો ઝાલે, નહિ તો લૂગડાના છેડાને વળ દઈને મારી નાખે, ને ગારડી હોય તેની આગળ તો ગમે તેવો મણિધર હોય તે પણ ડોલે.
સિદ્ધાંત : જે દત્તાત્રેય, કપિલ તે તો વાદીને ઠેકાણે છે, તે તો મુમુક્ષુ હોય તેનું કલ્યાણ કરે; ને રામચંદ્ર ને શ્રીકૃષ્ણ તે તો ફૂલવાદીને ઠેકાણે છે, તે તો પોતાનું વચન માને તેનું કલ્યાણ કરે ને ન માને તો તરવારે સમાધાન કરીને કલ્યાણ કરે; ને મહારાજ તો ગારડીને ઠેકાણે છે ને તેમની આગળ તો જીવ, ઈશ્વર, પુરુષ ને અક્ષરાદિક તે સર્વે હાથ જોડીને ઊભા છે.

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર અભ્યાસક્રમની ‘સ્વામીની વાતો’નું પ્રમાણ આપી સમજાવો.
(આઠથી દસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : (૧) સમજૂતી મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતિ પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. પ્રમાણનો ૧ ગુણ, સમજૂતિનો ૧ ગુણ. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલ સ્વામીની વાત સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતી સ્વામીની વાતમાંથી બીજી કોઈ પણ વાત પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતી હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે પ્રમાણ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક પ્રમાણ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતિ લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. જો દીકરો મર્સિડીઝ ફેરવતો હોય તો બાપની સંપત્તિ તો વધારે જ હોય ને ? (૧૨/૧૦૨)
પ્રમાણ : મહારાજ તો સર્વોપરી ને સર્વ અવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ છે. આજ તો સત્સંગમાં સાધુ, આચાર્ય, મંદિર ને મૂર્તિયું તે સર્વોપરી છે, તો મહારાજ સર્વોપરી હોય તેમાં શું કહેવું?

સમજૂતિ : મહારાજ પોતાના ભક્તની ઉપાસનાની સમજની કસર ટાળીને ચોખ્ખી ઉપાસના સમજાવીને જ અક્ષરધામમાં લઈ જાય છે. તે ન સમજાય તો તેવા પુરુષનો યોગ કરાવી આપે છે જેણે કરીને ચોખ્ખી ઉપાસના સમજાય.

૨. ‘જે એવા યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત છે તેનું દર્શન તો ભગવાનના દર્શન તુલ્ય છે.’ ગ. પ્ર. ૩૭ (૮/૯૯)
પ્રમાણ : બીજા તો નિયમ ધરાવીને વર્તમાન પળાવે ત્યારે કલ્યાણ થાય ને સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને તો દર્શને કરીને કલ્યાણ થાય. **સમજૂતિ :** એકાંતિક સંતના દર્શને કરીને પંચ મહાપાપ બળી જાય છે ને કલ્યાણ થાય છે.
૩. સંત વિના રે સાચી કોણ કહે, સારા સુખની વાત, દયા રહી છે જેના દિલમાં, નથી ઘટમાં ઘાટ (૨૨/૧૦૯)
પ્રમાણ : સ્વામી બોલ્યા જે, ‘એ તો ઠીક પણ સોનું લેવાનો સંકલ્પ થયો પણ કોઈ દી સો કરોડ મણ ઢૂંસાં લઈને કમાણી કરીએ, એવો સંકલ્પ થાય છે ? ’ **સમજૂતિ :** સ્વામી વ્યવહારદક્ષ હતા, આર્થિક સેવાનું મહત્ત્વ સમજતા હતા, છતાં શિવલાલ શેઠનું અલૌકિક હિત કરવું છે. તેથી આ પ્રસંગે ટોકે છે.
૪. હરિભક્તો ભક્તિભાવથી સ્વામીશ્રીને અનેક સારા પદાર્થો અર્પણ કરે છે, પણ સ્વામીશ્રીને તેનું બંધન થતું નથી. (૨૭/૧૧૧) **પ્રમાણ :** જેમ જળકૂકડીને જળ લોપે નહિ, તેમ એવા પુરુષ માયામાં આવે તોય માયા લોપી શકે નહિ, તથા જેમ જળકાતરણી માછલું છે તે જાળમાં આવે નહિ, કેમ જે, બેય કોરે અસ્ત્રા જેવી ધાર હોય તે જાળને કાપીને નીસરી જાય, તેમ એવા સમર્થ પુરુષ હોય તે અનંત જીવને માયા પર કરી મૂકે એવા છે. **સમજૂતિ :** જે પ્રત્યક્ષ મહારાજ અને પ્રત્યક્ષ સંતનો યોગ થયો હોય તેને સર્વે વાતે સાનુકુળ છે. તે કદાપિ માયાના પેયમાં લોપાય જ નહિ.

સમાપ્ત